

Студент 2 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ЕКОНОМІЧНА НЕРІВНІСТЬ ТА СПОСОБИ ЇЇ ОЦІНКИ

Анотація. Розглянуто проблемне питання щодо визначення ступеня диференціації населення за рівнем доходів, обґрунтовано необхідність урахування показників економічної нерівності при дослідженні рівня життя населення, наведено основні макроекономічні способи оцінки нерівності доходів, надано оцінку розподілу доходів в Україні на сьогоднішній день та в динаміці за останні роки, проведено аналіз у загальноосвітньому аспекті.

Аннотация. Рассмотрен проблемный вопрос определения степени дифференциации населения по уровню доходов, обоснована необходимость учета показателей экономического неравенства при исследовании уровня жизни населения, приведены основные макроэкономические способы оценки неравенства доходов, представлена оценка распределения доходов в Украине на сегодняшний день и в динамике за последние годы, проведен анализ в общемировом аспекте.

Annotation. The article is devoted to crucial aspects about determination of degree of differentiation of the population on income level. In the paper the necessity to take into consideration some indicators of economic researching a level of living was grounded and the basic macroeconomic methods how to estimate an inequality of incomes were presented. On the ground of statistical data the income distribution estimation in Ukraine for today and in dynamics during the last years was given. The analysis in universal aspect was carried out too.

Ключові слова: економічна нерівність, економічне зростання, децильний і квінтильний коефіцієнти, коефіцієнт фондів, коефіцієнт Джині.

Сьогодні в реальній політиці, орієнтуючись на абсолютні показники рівня життя і пов'язуючи його підвищення тільки з економічним зростанням і наявністю ресурсів, уряд не бере до уваги економічну нерівність населення і цей показник не включають в перелік показників, що підлягають моніторингу та управлінню, хоча сучасна економічна наука переходить від теорії факторів економічного зростання до теорії "стійкого розвитку людини" і її потенціалу. Кінцевою метою суспільного розвитку є розвиток людини, а економічне зростання – лише засіб досягнення цієї кінцевої мети. Тому умови розвитку людського потенціалу визначаються не тільки кількістю, але й характером розподілу ресурсів між людьми. Показником "якості" такого розподілу, який визначає цілий комплекс соціальних проблем, є нерівність доходів населення, або економічна нерівність [1].

Перші теорії розподілу доходів з'явилися у XIV столітті. Зокрема, поняття "розподіл" використовував Ф. Кене у своїй праці "Економічна таблиця" (1758 р.). Про розподіл багатства писав і А. Тюрго, інший французький теоретик XIV століття. Наукову основу для сучасних досліджень соціально-економічної нерівності, обґрунтування властивостей індексів нерівності, їх впливу на рівень життя населення закладено в наукових працях вітчизняних вчених Кирути А. Я., Шевякова А. Ю. і ряду інших. Серед зарубіжних вчених проблемам економічної нерівності присвячені праці Т. Аткинсона, Д. Ламберта, А. Сена, Н. Каквані, Р. Лермана, Х. Тейла, Дж. Микревайта, А. Макалея та ін.

Метою даного дослідження є аналіз способів оцінки економічної нерівності та, власне, оцінка нерівності розподілу доходів в Україні.

Під терміном "економічна нерівність" розуміється відмінність між людьми і окремими групами людей за величинами одержуваних ними доходів і накопиченого майна [1].

У ринковій економіці найзагальнішою причиною нерівного розподілу доходу є ринковий механізм. Проте існують інші, конкретніші причини. Серед них можна назвати відмінності у здібностях людей, рівні освіти і професійної підготовки працівників, талант, зв'язки, дискримінацію тощо. Нерівність доходів не є наслідком нерівності у продуктивності праці чи ефективності виробництва; багато у чому вона визначається нерівністю у розподілі на основі приватної власності на засоби виробництва, а також правових норм, які її закріплюють (зокрема, передачу доходів у спадщину).

Дослідженнями встановлено високий рівень кореляції між нерівністю і здоров'ям та освітою. Так, у країнах з високим рівнем нерівності очікувана тривалість життя при народженні (один з інтегральних показників здоров'я) істотно нижча, ніж у країнах, де доходи розподіляються більш рівномірно. Доступ до освіти і, відповідно, загальний рівень освіти населення тим нижче, чим вище рівень нерівності в розподілі доходів. Видається цікавим взаємозв'язок: економічне зростання – розподіл доходів (нерівності) – бідність. Емпірично доведено, що економічне зростання – в основному нейтральний відносно розподілу (нерівності) показник, який має негативну кореляцію з рівнем бідності (економічне зростання на 1 % здатне привести до зниження рівня бідності на 2,4 %). При цьому скорочення нерівності на фоні економічного зростання приводить до прискореного зниження бідності [2].

У якості показників економічної нерівності дослідники використовують весь спектр показників варіацій, які застосовуються в математичній статистиці (наприклад, дисперсія і середнє квадратичне відхилення). Разом з тим існують спеціальні показники, які дозволяють оцінити нерівність у доходах і виміряти вплив різних чинників на цей феномен. До них відносять децильний коефіцієнт диференціації доходів, коефіцієнти фондів, коефіцієнт Джині, розрахунок якого базується на кривій Лоренца.

Децильний коефіцієнт диференціації доходів розраховується як співвідношення границі між десятою і

найбільш забезпечених і максимальним доходом найменш забезпечених домогосподарств та осіб. Аналогічним чином розраховуються квінтільні (20 % групи) і квіртільні (25 % групи) коефіцієнти диференціації доходів [3].

Як свідчать результати досліджень, здійснених у рамках UNDP (United Nations Development Programme – Програма розвитку ООН), міждержавні співвідношення нерівності у вимірі перших двох коефіцієнтів корелюються між собою, і у кожній окремій країні диференціація за децильним коефіцієнтом майже вдвічі перевищує розшарування за квінтільним коефіцієнтом, що обумовлено загальною закономірністю формування більшої різниці між доходами (витратами) найбагатших та найбідніших 10 % населення, ніж між аналогічними показниками добробуту найбагатших та найбідніших 20 % [2].

Окрім зазначених показників, широкого застосування набули коефіцієнти фондів. Вони розраховуються як перевищення доходів 10 % населення, яке має найвищі доходи, і 10 % населення, що має найнижчі доходи. Цей показник становить співвідношення середніх значень доходів у межах верхніх і нижніх децилей.

Коефіцієнт фондів, розрахований за даними ряду розподілу населення (домогосподарств) з доходу, показує, у скільки разів у середньому дохід 10 % найбільш високоприбуткового населення більший, ніж дохід у 10 % населення з найменшими доходами [3].

В Україні квінтільні коефіцієнти нерівності населення протягом 1999 – 2010 рр., за офіційними даними Державного комітету статистики України, мали стійку тенденцію до зниження: квінтільний коефіцієнт за загальними доходами з 2,4 до 2, у той час як квінтільний коефіцієнт фондів з 4,2 до 3,6 [4]. Розгорнута динаміка змін квінтільних коефіцієнтів нерівності населення представлена на рисунку. Надана статистика свідчить про позитивні тенденції в розвитку країни.

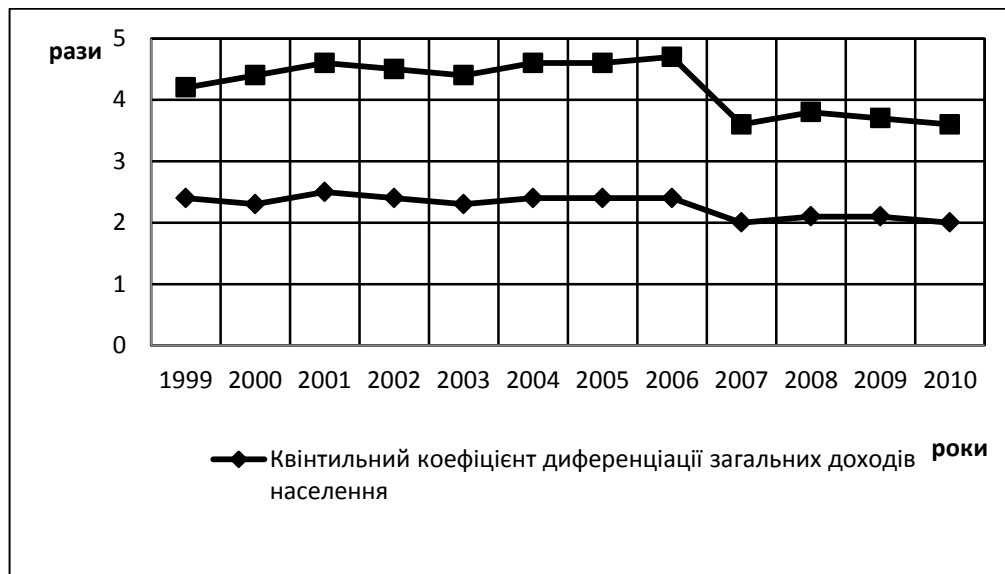

Рис. Динаміка показників дохідної диференціації населення України протягом 1999–2010 рр. [4]

Крім зіставлення доходів за коефіцієнтом фонду, у соціально-економічній статистиці використовується коефіцієнт Джині, або коефіцієнт концентрації доходів, що відображає характер розподілу всієї суми доходів населення між його окремими групами.

В основі коефіцієнта Джині полягає ідея, що крайніми позиціями в розподілі доходів і благ є егалітарний і антиегалітарний розподіл. Перший описує повну рівність, а другий – абсолютну нерівність у розподілі.

Розрахунок коефіцієнта Джині базується на кривій Лоренца, що є графічним відображенням кумулятивного (накопиченого) розподілу доходів за квінтільними групами.

Математично розрахунок коефіцієнта (індексу) Джині може бути представлений у вигляді формули:

$$G = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n (Y_i - Y_j)}{2n^2 Y_{сер}}$$

де G – значення коефіцієнта Джині;

n – число осіб (домогосподарств);

$Y_i; Y_j$ – дохід особи (домогосподарства);

$Y_{сер}$ – середній дохід.

Виходячи з математичної суті, коефіцієнт Джині може варіюватися в межах від 0 до 1. Чим рівномірніший розподіл доходів, тим коефіцієнт Джині ближчий до "0", і навпаки – чим вища нерівність, тим цей коефіцієнт вищий [3].

На сьогоднішній день, за даними Держкомстату, в Україні коефіцієнт Джині не настільки великий і складає 27 %. У 1994 році він був на рівні 47 %. Дуже високий ступінь нерівності знаходиться в інтервалі 50 – 60 %, помірний – 30 – 40%, а низький – 20 – 30%, тобто Україна відноситься до країн з не дуже гострим рівнем соціальної нерівності. Для порівняння можна привести значення коефіцієнта Джині у світі: Польща – 35 %, Великобританія – 35 %, Канада – 33 %, Російська Федерація – 39 %. Зазвичай, бідні країни з низьким ВВП на душу населення мають вищі індекси Джині (40 – 50 %). Виключення становлять США (40,8 %), Гонконг (45 %) та Сингапур (48,5 %) [5].

Судячи з останніх соціологічних досліджень модуля "Соціальна нерівність" у рамках Програми міжнародного соціального дослідження (ISSP) за участю Інституту соціології НАНУ, про надмірні розриви між доходами багатих і бідних у країні і про соціально-економічну нерівність свідчать 95 % українського населення. І думка людей підтверджується результатами ряду досліджень, які свідчать, що дійсно 1 – 5 % населення багатіють саме за

рахунок цих 95 %. Аналізуючи коефіцієнти економічної нерівності, можна дійти висновку, що українці не є ні заможними, ні багатими, а в основному (23,4 %) – громадянами, чий матеріальний рівень нижчий за середній [5].

Підводячи підсумок, варто зазначити, що нерівність доходів є характерною для всіх країн, незалежно від рівня добробуту в цілому, тому вимірювання доходів – проблема загальна.

В Україні зростання диференціації доходів здебільшого пов'язане з тим, що, незважаючи на поступовий перехід до ринкової економіки, оплата праці частини населення проводиться за колишньою адміністративно-командною системою при одночасному виникненні нового суспільного прошарку, який діє за законами ринкової економіки. Зростання доходів характерне лише для незначної частини населення (підприємців, власників нерухомості, банкірів, менеджерів, посередників, юристів).

Отже, аналізуючи всі вище наведені способи оцінки економічної нерівності, варто зазначити, що універсального методу не існує. Кожен з представлених показників несе унікальну інформацію. Можна лише сказати, що найбільш популярним серед них є коефіцієнт Джині, оскільки він дає найчастіше запитувану інформацію про ступінь концентрації доходів в окремих групах населення. Серед децильного, квінтільного та квартильного коефіцієнтів найуживанішим є децильний коефіцієнт, оскільки ці показники несуть майже однакову інформацію, а розрахунки простіші саме при підрахунку децильного коефіцієнта. Щодо коефіцієнта фондів, то він є найбільш поширеним показником, що несе інформацію саме про міру диференціації населення за рівнем доходів.

Таким чином, використання показників економічної нерівності, їх моніторинг є необхідним у реальній політиці для визначення рівня та якості життя населення.

Наук. керівн. Крюкова О. М.

Література: 1. Шевяков А. Ю. Экономическое неравенство: тормоз демографического роста / Шевяков А. Ю. – М. : ИСЭПН РАН, 2009. – 28 с. 2. <http://www.un.org/ru/development/surveys/docs/worlddev2011.pdf>. 3. http://wm-mix.narod.ru/izmerenie_doxodov.html. 4. <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 5. Кириченко І. Анатомія нерівності / Кириченко І. // Зеркало недели. Украина. – 2011. – № 23.